

הניסיון הבריטי במלחמות נגד גרילה: מלאיה וקניה כמקרי מבחן

אחת האקסיומות המקובלות גורסת ש"אי-אפשר לנצח לוחמי גרילה". הדוגמאות המובאות להוכחת הטענה הזאת הן בדרך כלל מלחמת וייטנאם ומלחמת אלג'יריה. אבל ישנן גם דוגמאות אחרות - של תבוסה מוחלטת של כוחות הגרילה - למשל דיכוי המרד הקומוניסטי במלאיה ודיכוי מרד המאו מאו בקניה

ד"ר טל טובי

ההתנגדות היחידים ליפנים ונתמכו על-ידי הצבא הבריטי הן בקצינים והן בציווד¹. בסיומה של המלחמה מנו כוחות הגרילה הקומוניסטיים במלאיה יותר מ-10,000 לוחמים.

המאבק נגד היפנים הביא לשתי תוצאות חשובות: הראשונה הייתה שליטת לוחמי הגרילה בחלקים נרחבים של המדינה. בעקבות זאת הייתה כוונתם של הקומוניסטים להקים במלאיה מדינה קומוניסטית עם סיום המלחמה. התוצאה השנייה הייתה הפיכת לוחמי הגרילה לגיבורים לאומיים וללאומנים מלאיים, כיוון שהם היו היחידים שיצאו למאבק צבאי חסר פשרות נגד הכובש היפני².

המפלגה הקומוניסטית המלאית ניסתה לתפוס את השלטון בתקופה הקצרה שבין כניעת יפן לבין חזרתם של הבריטים. הניסיון נכשל, ולוחמי הגרילה מסרו ברובם את כלי נשקם לצבא בריטניה וחזרו לכפריהם. למעשה, המפלגה הקומוניסטית פורקה ב-1 בדצמבר 1945. אך כ-4,000 לוחמים הסתירו את כלי נשקם, וההנהגה הקומוניסטית ירדה למחתרת.

האיירועים באסיה לאחר המלחמה יחד עם ירידת כוחה של בריטניה הביאו את הבריטים להציע פדרציה מלאית עם שלטון מרכזי, וזו הוקמה ב-1 בפברואר 1948. באותה עת החליטה המפלגה הקומוניסטית לחדש את מלחמת הגרילה נגד בעלי בריתה מתקופת המלחמה. המאבק נגד הקולוניאליזם היפני הוחלף במאבק נגד הקולוניאליזם הבריטי. באותה עת נלחמו הקומוניסטים הווייטנאמים נגד הקולוניאליזם הצרפתי, והקומוניסטים הסינים - נגד המפלגה הלאומנית, שנטען נגדה שהיא משתפת פעולה עם ארצות-הברית ועם הקולוניאליזם האירופי. מאבקים קולוניאליים נוספים באזור (אם כי בחשיבות פחותה) התנהלו באינדונזיה (נגד הולנד) ובבורמה (נגד משטר פרו בריטי)³. ההתקפה הראשונה של המחתרת הקומוניסטית המלאית בוצעה כבר באפריל 1948. ההתקפה הזאת ציינה

כבר בשנות ה-50 היו לוחמי הגרילה ערים לחשיבותה של התקשורת ושל דעת הקהל - במיוחד דעת הקהל הבריטית

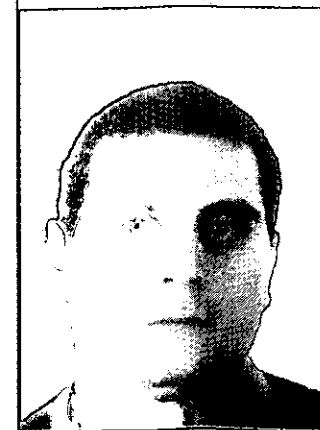
מאז מעורבותה של ישראל במלחמת גרילה בלבנון ובמיוחד מאז פרוץ אינתיפאדת אל-אקצה אנו עדים להתבטאויות רבות של מומחים ושל "מומחים" אשר טוענים כי לא ניתן לנצח לוחמי גרילה. המקרים שמוזכרים שוב ושוב להוכחת הטענה הזאת הם הניסיון הצרפתי באלג'יריה וכמובן הניסיון האמריקני בווייטנאם. אם המעצמות האלה, ובמיוחד מעצמת העל ארצות-הברית, לא השכילו לנצח במלחמת גרילה, הרי כיצד ייתכן שישראל יכולה לעשות כן? ניתן להתווכח עם הגישות האלה, ובמיוחד עם הדטרמיניזם המוצג בהן, אך מטרת המאמר הזה היא לבחון שני מקרים שבהם אין ספק כי לוחמי הגרילה נוצחו, וכי מאבקים נכשל כישלון חרוץ. שני מקרי המבחן שנבחרו הם חיסול המרדנות הקומוניסטית במלאיה (1954-1960) ודיכוי מרידת המאו מאו בקניה (1952-

1956) על-ידי בריטניה. בכוונת המאמר הזה להציג את האמצעים שנקטו הבריטים במלחמה נגד הגרילה (המלאית והקנייתית) ולהדגיש כי כבר בשנות ה-50 היו לוחמי הגרילה ערים לחשיבותה של התקשורת ושל דעת הקהל - במיוחד דעת הקהל הבריטית.

הניסיון הבריטי במלאיה (1948-1960)

המפלגה הקומוניסטית המלאית הוקמה ב-1930 והתבססה בעיקר על המיעוט הסיני בחצי האי. עם הכיבוש היפני של מלאיה במלחמת העולם השנייה עברו הכוחות הקומוניסטיים להילחם לצד בעלות הברית נגד הכובש היפני - כפי שקרה גם בסין ובהודו-סין. כוחות צבא העם המלאי היו כוחות

מרצה במכללה ללימודי טקטי

את ראשית ההתקוממות הקומוניסטית, וזו דוכאה רק 12 שנה לאחר מכן.⁴

הטופוגרפיה של מלאיה – הרים גבוהים (עד 2,000 מטר) המכוסים בג'ונגלים עבותים – סיפקה תנאים אופטימליים ללוחמת גרילה. לוחמי הגרילה צברו ניסיון רב במלחמת גרילה נגד היפנים, ולכך יש להוסיף את היכרותם עם שטחי הפעולה. אך יחד עם זאת המלחמה במלאיה היא דוגמה מצוינת להצלחתן של תוכניות למלחמה נגד מרידות (Counterinsurgency) ולהצלחת מסעות המלחמה של צבא סדיר נגד יחידות גרילה. המלחמה במלאיה הסתיימה בתבוסתם של לוחמי הגרילה הקומוניסטים, וזאת בניגוד לניסיון הצרפתי לא הרחק ממלאיה.

את המלחמה במלאיה ניתן לחלק לארבע תקופות משנה עיקריות:

1. **שלב הפתיחה 1948–1950.** בשלב הזה היו לוחמי הגרילה במתקפה וזכו לכמה הצלחות חשובות נגד כוחות הממשלה, שנתמכו על-ידי צבא בריטניה. באותו שלב החלו כוחות בריטניה להפיק לקחים מכישלונותיהם וכן החלו לבנות כוחות משימה נגד יחידות הגרילה.
2. **תוכנית בריגס⁵ 1950–1952.** בשלב הזה החלו הבריטים להפעיל תוכניות לשליטה על האוכלוסייה המקומית כדי למנוע מלוחמי הגרילה את תמיכת הכפריים.
3. **1952–1954 – שלב המלחמה הפסיכולוגית תחת פיקודו של גנרל טמפלר.**
4. **השלב הסופי (עד 1960) –** חיסול עיקר התשתית הקומוניסטית במלאיה ולמעשה חיסול המרידה הקומוניסטית.

השלב הראשון של ההתקוממות הקומוניסטית (1948–1950) עמד בסימן הצלחות כבירות של הקומוניסטים. לוחמי הגרילה השיגו שליטה על האוכלוסייה הכפרית, שהייתה כ-75% מכלל האוכלוסייה המלאית. 38% מהאוכלוסייה המלאית שייכים למיעוט הסיני, שתמך באופן כללי במאמצי הגרילה. יש לציין כי שאר האוכלוסייה המלאית, הלא סינית, לא תמכה בקומוניסטים, ואלה האחרונים הפעילו טרור נגד האוכלוסייה הזאת.⁶

מדיניות הבריטים בשלב הראשון הייתה צבאית בעיקרה: הבריטים השתמשו בניסיון הרב שצברו בלוחמת ג'ונגלים בבורמה במהלך מלחמת העולם השנייה, ואף שהשנים הראשונות היו מוצלחות מבחינת הקומוניסטים, לא היה הצבא הבריטי במגננה, אלא ביצע פעולות התקפיות רבות. בחינת האירועים של מלחמת האזרחים בסין הביאה את

הבריטים להבין את מהותה ואת אופיה של מלחמת הגרילה המהפכנית. המפקד העליון של כוחות בריטניה במזרח הרחוק, לוטננט-גנרל סר ניל ריצ'י, טען כי אסטרטגיה הגנתית פעלה לטובת הגרילה, ואילו אסטרטגיה התקפית תביא את לוחמי הגרילה לנוע ממקום למקום, בלי שיוכלו להתארגן בקרב האוכלוסייה המקומית.⁷ בעקבות ההבנה כי

לוחם בן שבט הדייק (Dyek) עם לוחמים בריטים. בני שבט זה גויסו לעזרת הבריטים בזכות הכרתם את הג'ונגלים במלאיה

האוכלוסייה הסינית הייתה בסיס התמיכה העיקרי של הקומוניסטים הופנו מרב המשאבים כדי להביא את המיעוט הסיני לתמוך בכוחות הממשלה. התוכנית שנבנתה לשם כך הייתה יישובם מחדש של יותר ממיליון סינים בכפרים שהיו תחת פיקוח, שליטה והגנה של כוחות הממשלה. תוכנית

היישוב מחדש הייתה למעשה הפעלתה של אסטרטגיה התקפית. הפיקוח והשליטה על המיעוט הסיני הביאו את יחידות הגרילה להתרכז בסביבה הקרובה לכפרים, והמלחמה הצטמצמה מבחינה גיאוגרפית. השליטה באוכלוסייה הביאה לשיפור המודיעין, והפעלת תוכניות לשיפור רמת חייהם של הכפריים הביאה לתמיכת האוכלוסייה הסינית בממשלה.⁸ למעשה, במהלך תקופת פיקודו של גנרל בריגס על כוחות בריטניה במלאיה התהפך הגלגל. הסיורים בכוחות גדולים הופסקו, ותחת זאת הורכבו כוחות משימה קטנים ששהו

בג'ונגלים פרקי זמן ארוכים. יחידות הפשיטה האלה פעלו על בסיס מידע מודיעיני שהלך והשתפר. מחלקות המודיעין השונות אוחדו והוקם "המדור המיוחד", שתפקידו היה לאסוף, להעריך ולהפיץ את החומר המודיעיני לכוחות הביטחון השונים.⁹ אך תבוסת הקומוניסטים הייתה בראש ובראשונה בגלל תהליך היישוב מחדש ובגלל תהליכי הלוואי

המפקד העליון של כוחות בריטניה במזרח הרחוק, טען כי אסטרטגיה הגנתית פעלה לטובת הגרילה, ואילו אסטרטגיה התקפית תביא את לוחמי הגרילה לנוע ממקום למקום, בלי שיוכלו להתארגן בקרב האוכלוסייה המקומית

שנגזרו ממנו. המיעוט הסיני התגורר בכפרים נידחים בשולי הג'ונגל ואף בתוכו. הכפרים האלה היו רחוקים ממרכזי האוכלוסייה הגדולים, ולממשלת מלאיה לא הייתה כל שליטה עליהם. לפיכך היו הכפרים האלה מקורות אספקה ומקומות מסתור ללוחמי הגרילה.

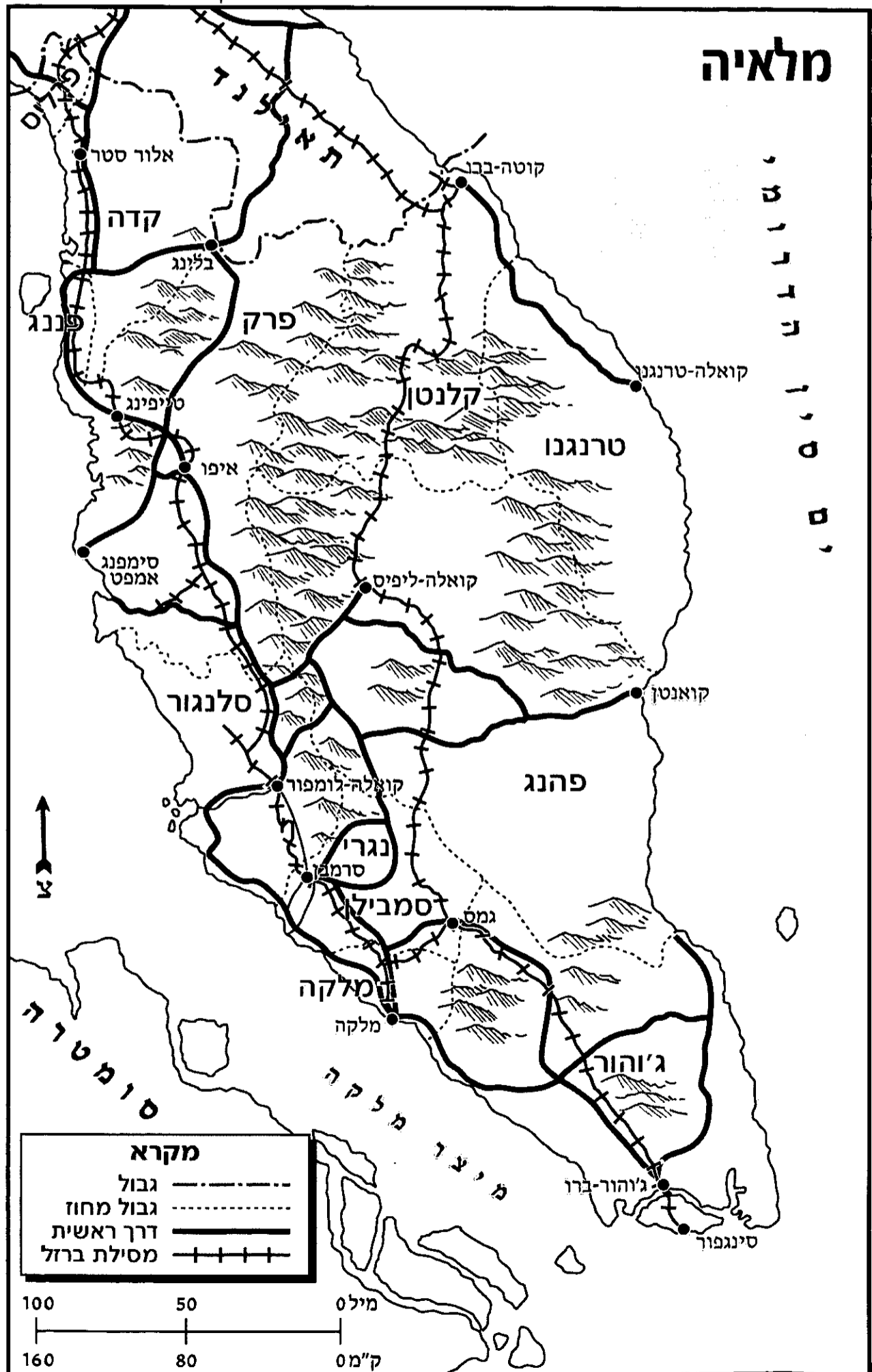
תהליך היישוב מחדש נמשך שנתיים, ובמהלכו הועברו כמיליון כפריים סינים לכפרים חדשים. הממשלה לא הסתפקה בפיקוח ובשליטה על התושבים אלא גם החלה בפעולות לשיפור תנאי חייהם. הכפרים החדשים חוברו לרשת חשמל, נבנו מערכות של ביוב ושל מים זורמים. כמו כן נבנו בתי-ספר, מרפאות וחנויות, וניתנו חלקות אדמה קטנות לכל משפחה. מערכת החינוך שהוקמה בכפרים איפשרה למיעוט הסיני לרכוש השכלה ולהשתלב מאוחר

יותר בתפקידי מינהל שונים באדמיניסטרציה המלאית - תפקידים שהיו עד אז חסומים בפניהם. כמו כן שימשו בתי הספר להעברת תכנים תעמולתיים נגד הקומוניזם ובזכות הממשלה.¹⁰ גם בעבור האוכלוסייה שלא עברה תהליך יישוב מחדש - בעיקר כפריים שהתגוררו סמוך למכרות הבדיל ולמטעי הגומי - הופעלו תוכניות לשיפור רמת החיים ובעיקר למתן טיפול רפואי.

ראוי לציין כי תוכניות אזוריות גובשו לכלל האוכלוסייה המלאית ולא רק למיעוט הסיני. במגזר העירוני שופרה המערכת הבנקאית, והוקמו איגודי עובדים. עם סיום תפקידו של גנרל טמפלר, מחליפו של בריגס, ב-1954, היה ברור כי השיטה פועלת בהצלחה רבה. תהליך היישוב מחדש פגע אנושות בתשתית הלוגיסטית של הקומוניסטים. מיחידות

הגרילה נמנעה הספקת מזון, והיחידות השקיעו מאמצים רבים כדי להשיג מזון, סמים ונשק. המחסור במזון חייב את יחידות הגרילה לצמצם את היקפן ולפעול במתכונת מצומצמת יותר - מה שפגע ביעילות של פעולותיהן הצבאיות. כוחות הממשלה טמנו מארבים ליחידות הגרילה במקומות שבהם - על-פי מידע מודיעיני - ניתן היה להשיג מזון. או אז באה לידי ביטוי העוצמה הצבאית של כוחות בריטניה, והקומוניסטים סבלו אבדות קשות.¹¹ במילים אחרות: במקביל לפעילות האזרחית נמשכו כל העת פעולות צבאיות, כיוון שלדעת גנרל בריגס הצלחה מלאה של התוכניות האזרחיות ניתן להשיג רק בשילוב עם ביצוע מתמיד ואינטנסיבי של פעילות צבאית.¹² בספרו על המערכה במלאיה מדגיש סנדרלנד כי יש לזכות גם בניצחונות בשדה הקרב, כיוון שהאוכלוסייה האזרחית ערה לתהליכים המידיים והיא תיטה בדרך כלל לצד המנצח. הסיבה לכך היא שתוצאותיהם של תהליכי היישוב מחדש ושל תוכניות השכנת שלום נראות רק בטווח הרחוק, ולכן לממשלה יש צורך להראות כי כוחותיה זוכים לניצחונות.¹³

שיפור רמת המודיעין הביא לעריכת מבצעים נקודתיים נגד ריכוזים של כוחות גרילה, נגד מחסני מזון ודרכי הספקה. המתקפה רחבת ההיקף האחרונה של הקומוניסטים נערכה בחודשים פברואר-אוגוסט 1951, ומטרתה הייתה לפגוע בתוכנית ליישוב מחדש. המתקפה נחלה כישלון חרוץ, והקומוניסטים סבלו אבדות קשות ואיבדו כמעט כליל את תמיכתה

לוחם גרילה קומוניסטי נתפס במטע גומי במלאיה

לפעילות ולנוכחות של הקומוניסטים בכפר או באזור נתון. מדד מרכזי לכך היה תקופה ארוכה שבה לא היו תקריות אש בין כוחות הממשלה לבין הקומוניסטים. באותו אזור הוסרו כל ההגבלות ומחסומי הדרכים, ונקודות הבדיקה בוטלו במטרה להחזיר את הכפריים לאורח החיים הנהוג בעיתות שלום. יתר על כן, משפחות ויחידים תוגמלו במענקי כסף או קרקע בעבור שיתוף פעולה עם כוחות הממשלה.¹⁴ השיטה הזאת הייתה המדד להצלחת הבריטים במלחמת הגרילה שלהם, ועד 1960 הוכרזה כל מלאיה (למעט אזור מצומצם בהיקפו בגבול עם תאילנד) "לבנה".

ההכרזה הזאת בישרה למעשה על קץ ההתקוממות הקומוניסטית. חזית נוספת במלחמה נגד הקומוניסטים הייתה התעמולה. הרשויות הבריטיות הבינו כי כל פעולות הממשלה חייבות להגיע לכל אזרחי מלאיה כדי שאלה יעבירו את תמיכתם לממשלה. אוכלוסיית היעד העיקרית הייתה האוכלוסייה הסינית שלא החליטה באיזה

צד לתמוך.¹⁵ יש הטוענים כי המרידה הקומוניסטית במלאיה נבעה למעשה ממתחים אתניים בתוך מלאיה.¹⁶ המתחים בין האוכלוסייה המלאית לאוכלוסייה הלא מלאית, ובמיוחד בני המיעוט הסיני, הביאו להצטרפותם של אלה האחרונים למפלגה הקומוניסטית ולתמיכתם בלוחמי הגרילה. מערכת התעמולה המלאית, שפעלה מימיה הראשונים של המרידה, שוכללה ביוני 1950 במסגרת תוכניתו של בריגס. היה צורך חיוני להראות למיעוט הסיני כי הממשלה היא זו שתביא לרווחתו החברתית והכלכלית ולא המפלגה הקומוניסטית.

של האוכלוסייה המקומית. לוחמי הגרילה נסוגו למעמקי הג'ונגל, שם הייתה השפעתם על האוכלוסייה הכפרית מועטה.

תחת פיקודו של טמפלר שוכללה המלחמה נגד הקומוניסטים יחד עם שיפור יכולת המודיעין. לוחמי הגרילה היו במנוסה תמידית, נמנעו מהם מזון ואמצעי לחימה, ולא התאפשר להם לגייס כוח אדם לשורותיהם ההולכות ומידלדלות. שליטה כמעט מוחלטת של כוחות הביטחון באזורים המיושבים מנעה מהקומוניסטים לבנות בסיסים

חדשים ולהקים רשתות לגיוס כוח אדם ולהספקת מזון. כשסיים טמפלר את תפקידו, היה ברור כי שיטות הלוחמה הלא קונוונציונליות שהפעילו הבריטים בשיתוף פעולה עם הכוחות של ממשלת מלאיה הן הדרך הנכונה לקראת השגת ניצחון שלם על הקומוניסטים. אך לכך נדרשו עוד שש שנים תמימות.

על מנת לשלוט באוכלוסייה המקומית הפעילו הבריטים את שיטת המקל והגזר.

ככלל, בכל הכפרים החדשים הוגבלה תנועת הכפריים, נערכו ביקורות והוקמו מחסומי פתע כדי לתפוס מבריחי מזון ללוחמי הגרילה. בכפר שנחשד בסיוע לקומוניסטים נערכו מעצרים, והוטל עוצר. כמו כן נפגעה הספקת המזון לכפרים עצמם. ההכרזה שכפר מסוים הפך ל"לבן", כלומר שאין בו שום נוכחות של גרילה קומוניסטית, הביאה להסרת כל ההגבלות ואף למתן הטבות. ההכרזה שכפר מסוים או כמה כפרים באזור מסוים הפכו ל"לבנים" התבססה על שיתוף פעולה עם האוכלוסייה המקומית וכן על מידע מודיעיני בנוגע

המחסור במזון חייב את יחידות הגרילה לצמצם את היקפן ולפעול במתכונת מצומצמת יותר - מה שפגע ביעילות של פעולותיהן הצבאיות

מטרה שנייה הייתה לחזק את מורל האוכלוסייה הלא סינית שסבלה תכופות מהטרור שהפעילו הקומוניסטים – במיוחד באזורים הכפריים – וכן להצביע על הקדמה ועל הפיתוח שהביאה הממשלה. מטרה נלווית הייתה לגרום לאוכלוסייה המקומית להתנגד לקומוניסטים ולשתף פעולה עם כוחות הממשלה, תוך החלשת כוח עמידתם של לוחמי הגרילה. בתעמולתם הדגישו הבריטים שהם אינם פועלים ממניעים קולוניאליים, ובכך ניסו לבטל את הטענה הקומוניסטית כי הם כוח אנטי קולוניאלי. כדי לחזק את הלאומיות המלאית נערכו בחירות ב-1955, וההכרזה על עצמאות מלאה נקבעה ל-1957.¹⁷ במסגרת הניסיון להביא את המיעוט הסיני לתמוך בממשלה המלאית קיבלו סינים רבים אזרחות מלאית עם כל הזכויות והחובות החוקתיות הנובעות מכך.¹⁸

יחידות התעמולה הסתובבו בכפרים והפיצו את "הבשורה" של הממשלה בעזרת סרטים, שידורי רדיו ועלוני. היחידות נוידו באמצעות כלי רכב מיוחדים, ובאזורים נידחים הן נעו לאורך הנהרות בעזרת סירות. יחידות הלוחמה הפסיכולוגית הגיעו לכמיליון איש מדי חודש, שישית מאוכלוסיית מלאיה. הכפריים העבירו את המסרים התעמולתיים ללוחמי הגרילה שנמצאו בקרבתם. המסרים היו פשוטים, והנוסחה קבועה. העלוני, העיתונים והסרטים

הראו לוחמי גרילה שלאחר כניעתם קיבלו טיפול רפואי, מזון, לבוש ועבודה. במהלך 1953-1954 דווח כי מחצית מלוחמי הגרילה שהסגירו את עצמם טענו כי המידע ששאבו מהעלוני ומכפריים על אודות פעולות הרווחה של הממשלה הביא לכניעתם או לעריקתם.¹⁹ הלוחמה הפסיכולוגית, ובמיוחד השימוש בעלוני תעמולה, נמשכה עד סוף 1960, גם לאחר שהוכרז רשמית כי המרידה הקומוניסטית חוסלה.

מרד המאו מאו בקניה (1952-1956)

גם בקניה הביאו מלחמת העולם השנייה והסדר העולמי החדש לחיזוק התנועות הלאומיות. הקיפוח הכלכלי, הפעלת חוקי החירום והגיוס הכפוי לצבא הבריטי הגבירו את תחושת הקיפוח של האוכלוסייה המקומית בקניה, שהייתה מושבה בריטית. הפעילות הפוליטית שלאחר המלחמה כוונה לפגוע במרכז הכוח הקולוניאלי ולערער על עצם הלגיטימציה של השלטון הקולוניאלי. לאחר המלחמה קיוו האפריקנים ששירתו בצבא הוד מלכותו כי יזכו לתמורה בעבור שירותם הצבאי, שתבטא בהענקת אדמות. אך לא זאת בלבד שהחיילים האפריקנים לא קיבלו פיצויים, אלא שאדמותיהם אף נלקחו מהם וניתנו לחיילים לבנים או למתיישבים.

המלחמה עצמה ניפצה את מיתוס האדם הלבן הבלתי מנוצח. האפריקנים ראו את צבא בריטניה הבלתי מנוצח עד אותה המלחמה מובס על ידי צבא יפן. כמו כן נתפסה מלחמת העולם השנייה בתודעה הלאומית באפריקה (כמו גם בדרום מזרח אסיה) כאחת התקופות האפלות ביותר בתולדות התרבות המערבית, שהשמיטה את הבסיס המוסרי של השלטון הקולוניאלי.

למעשה ניתן לומר במידה רבה של הכללה שהמאבק נגד

הקולוניאליזם בקניה היה מאבק בין הכפריים השחורים לבין המתיישבים הלבנים, רובם בריטים. ב-1947 הופצו שמועות שמנהיג שבט הקיקויו, ג'ומו קניאטה, קרא להרוג את המתיישבים הלבנים. ב-1948 דיווחו פקידי ממשל כי בני שבט הקיקויו הקימו זרוע צבאית, שנקראה "מאו מאו". המחקר חלוק בנוגע לאופיה של המרידה בקניה. האם הייתה זאת מלחמת עצמאות עם אידיאולוגיה אנטי קולוניאלית? מלחמת אזרחים בקרב בני שבט הקיקויו? מרד איכרים מאורגן עם אוריינטציה קומוניסטית? או אולי התפרצות על רקע דתי-מיסטי? מובן שבמסגרת המצומצמת הזאת לא אתיימר להכריע בסוגיות האלה.²⁰ לדיוננו חשובה העובדה שהבריטים התייחסו למרידת המאו מאו כאל אירוע המסכן את ביטחונם של המתיישבים הבריטים כמו גם את הפקידות הבריטית בקניה ואת תומכיהם מקרב העם בקניה. תנועת המאו מאו התארגנה למאבק מזוין והשתמשה באלימות רבה כדי להשיג את מטרותיה החברתיות, הכלכליות והפוליטיות. מעשי האלימות נגד המתיישבים האירופים ונגד האוכלוסייה האפריקנית שתמכה בשלטון הקולוניאלי החלו באוגוסט 1953 והגיעו לשיא באוקטובר אותה השנה עם רציחתו של אחד ממנהיגי השבטים הנאמנים לשלטונות. השלטונות הבריטיים הכריזו על מצב חירום במדינה, מאות מבני הקיקויו נעצרו, ותנועתם של האחרים

הוגבלה מאוד.

התקוממות בני הקיקויו לא הייתה בכל קניה אלא התרכזת בשלושה אזורים עיקריים: השמורות של בני שבט הקיקויו,²¹ החוות החקלאיות של המתיישבים האירופים והערים המרכזיות, בעיקר ניירובי. הגבלות התנועה בשמורות ופיקוח הדוק על הנעשה בערים הביאו את לוחמי

הגרילה להעתיק את בסיסיהם לג'ונגלים של מרכז קניה, סביב יערות הר קניה וביערות רכס האברדר, בסביבת העיר נקורו.²² למרות המעצרים ההמוניים והגבלות התנועה הרי ניתן לומר שלוחמי המאו מאו התאימו את עצמם למצב החדש. במסגרת ההתארגנות המחודשת גויסו לוחמים נוספים, הוקמו רשתות להספקת נשק, מזון, תרופות וכסף וכן להעברת מידע בין היחידות באזורים השונים. האסטרטגיה הבריטית, כמו במלאיה, הייתה לנתץ את הרשתות האלה ולמנוע כל קשר בין האוכלוסייה המקומית לבין המורדים. המחקר טוען כי לנגד עיניו של המושל הבריטי בקניה, סר אייליין ברינג, עמדה האסטרטגיה הבריטית במלאיה,²³ וכי באופן כללי עיקרה של האסטרטגיה הבריטית מאז מלחמת הבורים (1899-1902) היה לבודד את לוחמי הגרילה מהאוכלוסייה המקומית.

כמה גורמים תרמו להצלחתם המהירה של הבריטים בדיכוי התקוממות המאו מאו. ראשית, היקפה המצומצם של המרידה והניתוק הפיזי בין לוחמי הגרילה הקשו על ביצוע פעולות צבאיות מתואמות ועל העברת ידיעות והוראות. בניגוד לקומוניסטים המלאים, לוחמי המאו מאו חסרו ניסיון צבאי, ציודם היה דל ביותר, ורבים מהם צוידו בכלי נשק מאולתרים. כמו כן התרכז המערך הלוגיסטי של המאו מאו בעיר ניירובי ובמידה מסוימת באזורים הכפריים. הבריטים

הרשויות הבריטיות הבינו כי כל פעולות הממשלה חייבות להגיע לכל אזרחי מלאיה כדי שאלה יעבירו את תמיכתם לממשלה

לוחם מאו מאו שנפל בשבי

נקודת המפתח להצלחה הייתה שליטה ופיקוח על האוכלוסייה המקומית וזכייה בתמיכתה. האוכלוסייה המקומית הייתה (והינה) הבסיס של לוחמי הגרילה בכל מקום ובכל זמן. האוכלוסייה המקומית סיפקה מזון, מחסה ומודיעין, ומקרבה גויסו לוחמים חדשים. הצרפתים, שהתמודדו גם הם עם שתי תנועות גרילה באותה תקופה

שבה נלחמו הבריטים במלאיה ובקניה, נכשלו בווייטנאם אך הצליחו במידה מסוימת באלג'יריה.³³ הבריטים זכו להצלחה גורפת הן במלאיה והן בקניה.

הניסיון של המפלגה הקומוניסטית להשתלט על השלטון במלאיה נכשל לאחר מאבק ממושך ועיקש של שני הצדדים. זאת לעומת תבוסתם של הצרפתים בהודו-סין

ונסיגתם מאלג'יריה. אך מה היו הגורמים העיקריים לכישלונם של הקומוניסטים המלאיים או של בני הקיקווי? או במילים אחרות: מדוע ניצחו הבריטים? המחקר טוען כי תוכנית היישוב מחדש חיסלה למעשה את בסיס התמיכה העממי של לוחמי הגרילה, וללא תמיכתם לא התאפשר לגרילה להשיג מזון ולגייס לוחמים לשורותיהם.³⁴ גורם מרכזי נוסף היה הבנתם הבסיסית של הבריטים את מהותה ואת

1956 ניתן לראות את סיומו של המרד, אם כי קבוצות בודדות של לוחמים נותרו ביערות גם לאחר שקניה קיבלה עצמאות ב-1963.

במסגרת הלוחמה הפסיכולוגית שהפעילו הבריטים הושקעו מאמצים רבים לשכנע את האוכלוסייה המקומית שהמאו מאו אינו אלא ארגון טרור אנטי נוצרי ולא ארגון

לאומי המנסה להשיג עצמאות ולשחרר את קניה מעול הקולוניאליזם הבריטי.³¹ לפיכך התרכזו המאמצים התעמולתיים של הבריטים בתחומי הכפרים המאובטחים וביישובים החדשים. הלוחמה הפסיכולוגית שהופעלה נגד לוחמי הגרילה כללה בעיקר שימוש ברמקולים. באמצעותם קראו הבריטים

ליחידות הגרילה להיכנע כיוון שהן מוקפות בלוחמים מאומנים ומצוידים היטב, ולכן מאבקן הצבאי הוא חסר כל סיכוי.³²

נקודת המפתח להצלחה הייתה שליטה ופיקוח על האוכלוסייה המקומית וזכייה בתמיכתה

דיון ומסקנות

מהם הלקחים שניתן להסיק מהניסיון הבריטי במלחמות נגד גרילה? שתי הדוגמאות שלעיל מעלות מסקנה עיקרית אחת:

Building in Malaysia 1946-1974, Oxford, 1985, 75-77

Sunderland, **Winning the Hearts and Minds of the People: Malaya, 1948-1960**, 29-30 .17

Ongkili, **Nation-Building in Malaysia 1946-1974**, 89-90 .18

שם, עמ' 56. עוד על השימוש בתעמולה בדיכוי המרידה הקומוניסטית במלאיה ראו: Carruthers, **Winning Hearts and Minds, 90-95**, Robert Jackson, **The Malayan Emergency**, London and New York, 1991, 109-114

יש הגורסים כי השם מאו הוא סירוס של מילה שפירושה בלשון בני הקיקווי הינו "שבועה". המקור היה טקסי השבעה למצטרפים חדשים לתנועה. במחצית השנייה של שנות ה-40 הפכו הטקסים האלה לבעלי תכנים מיסטיים. לפירושים שונים של השם ראו: Guy Campbell, **The Charging Buffalo – A History of the Kenya Regiment**, London, 1986, 45-46. על מרד המאו מאו כמבטא את מאבקם של הכפריים בני שבט הקיקווי ראו למשל את הספר: Wunyabari O. Maloba, **Mau Mau and Kenya**, Oxford, 1998. Carruthers, **Winning Hearts and Minds – The British Government, the Media and Colonial Counter-insurgency 1944-1960**, 130-134. הגישה שהמאו מאו היו בעלי אוריינטציה קומוניסטית נבעה מהעובדה שמנהיג בני שבט הקיקווי, קניאטה, בילה זמן מה במוסקבה. כמו כן נלחמו הבריטים באותה התקופה במלאיה, הצרפתים בהודו-סין והאמריקנים בקוריאה נגד קומוניסטים, וכל התקוממות מהפכנית נתפסה כמונהגת ומודרכת על-ידי הקומוניזם העולמי. אך למעשה לא היה שום קשר בין הקומוניזם הסובייטי או הסיני לבין לוחמי הגרילה במהלך המלחמה נגד הבריטים. ראו: John Gunther, **Inside Africa**, London, 1957, 368-369

שמורות השבטים נוצרו בראשית ימיו של השלטון הקולוניאלי, כשהמינהל הבריטי והמתישבים הלבנים גידרו והגבילו את אזורי המחיה המסורתיים של האפריקנים.

ראו: M. Tamarkin, "Mau Mau in Nakuru", in: **Journal of African History**, 17 (1) 1976, 133-134 .22

Maloba, **Mau Mau and Kenya**, 81; Robert B. Asprey, **War in the Shadows – The Guerrilla in History**, New York, 1994, 636 .23

Counterinsurgency: A Symposium, 16-20 April 1962, in: Maloba, RG 472, Box 19, File no. 101224, 253-254 .24

Counterinsurgency: A Symposium, 260-261 .25

שם, עמ' 257 .26

שם, עמ' 262 .27

שם, עמ' 265 .28

שם, עמ' 271 .29

על הפעילות הצבאית בדיכוי מרידת המאו מאו ראו: Anthony Farrar Hockley, "The Post-War Army, 1945 1963", in: David Chandler and Ian Beckett (eds.), **The Oxford History of the British Army**, Oxford, 1996, 332-333

Carruthers, **Winning Hearts and Minds – The British Government, the Media and Colonial Counter-insurgency 1944-1960**, 158-159 .31

Counterinsurgency: A Symposium, 258 .32

תיאור נרטיבי מרתק על הניסיון הצרפתי בהודו-סין ובאלג'יריה ניתן למצוא בספרו של ז'אן לטרגי, **הצנטוריונים**, הוצאת זמורה ביתן

ראו למשל: Short, **The Communist Insurrection in Malaya, 1948-1960**, 392-393; Asprey, **War in the Shadows – The Guerrilla in History**, 568-571; Goodall, **Revolutionary Warfare in South East Asia**, 59-61 .34

בהקשר האמריקני ראו לציין כי אישיות מרכזית בדיכוי המרידה הקומוניסטית במלאיה, סר רוברט תומפסון, הוצב בווייטנאם בראשית שנות ה-60 לבקשתו של הפיקוד האמריקני, היה יועץ בכיר ואף ניסה לבצע מערכת יישוב מחדש לכפריים הדרום-וייטנאמים. ראו את ספרו: רוברט תומפסון, **שלטון ומרדנות: לקחי מלאיה ווייטנאם**, תל-אביב, 1967 .35

אופיה של המלחמה. המאבקים הפוסט קולוניאליים לא היו רק מאבקים צבאיים, אלא בראש ובראשונה מאבקים בעלי אופי פוליטי. לפיכך הבינו הבריטים שיש לפעול לניתוק האוכלוסייה המקומית מלוחמי הגרילה. לכן צריכה מלאיה לשמש דוגמה למלחמה יעילה נגד גרילה. במלחמה כזאת לא ניתן לנצח במהלומה אחת, ויותר מכך: הדגש חייב להיות על ביצוע פעולות בתחום האזרחי, כשהתחום הצבאי רק מגבה אותן, אך בוודאי אינו התכלית העיקרית. יש לשער כי הן הצרפתים והן האמריקנים היו ערים לכך, ואכן ניתן לראות שהם ניסו ליישם באלג'יריה ובווייטנאם את לקחי הבריטים ממלאיה ומקניה.³⁵ אך יחד עם זאת ישנה התעלמות מסוימת מהתנאים המיוחדים של מלאיה, שאינם מאפשרים לערוך אנלוגיה לאלג'יריה של הצרפתים ולווייטנאם של האמריקנים. בכל מקרה, היקף הפעילות האמריקנית בתחום הפעלתן של תוכניות "השכנת שלום" מחייב מאמר נוסף או אף מעבר לכך.

הערות

1. Robin Neillands, **In the Combat Zone – Special Forces since 1945**, New York, 1998, 107
2. Guy Arnold, **Wars in the Third World since 1945**, New York, 1991, 97
3. יש לציין גם את מלחמת האזרחים בקוריאה בין הצפון הקומוניסטי לדרום שנתמך על-ידי ארצות-הברית. מלחמת האזרחים הזאת הגיעה לשיאה עם פלישת צפון-קוריאה לדרום בסוף יוני 1950.
4. על מהלך המלחמה ראו: Michael Carver, **War Since 1945**, London, 1980, 13-27
5. מפקד הכוחות הבריטיים במלאיה בראשית שנות ה-50.
6. P.B.G. Waller, "The Evolution of Successful Counterinsurgency Operations in Malaya", Menlo Park, 1968, in: **Records of the United States Forces in Southeast Asia, 1950-1975**, National Archives at College Park, MD (hereafter: RG 472), Box 45, File no. 101595, 5, 9, 11
7. שם, עמ' 12
8. פיי (Pye) טוען כי את המרידה הקומוניסטית ניתן גם לבחון כמאבק אתני בין המיעוט הסיני לבין הרוב המלאי, כלומר כמחאה חברתית וכניסיון לבצע שינויים חברתיים במלאיה. המחאה של המיעוט הסיני הייתה גם על רקע דתי. המיעוט הסיני היה בודהיסטי, ואילו הרוב המלאי היה מוסלמי. לפיכך נדרשה פעולה דרסטית של הממשלה על מנת להפסיק את רגשות הקיפוח של המיעוט הסיני ולהניא אותם מלתמוך במפלגה הקומוניסטית. ראו: Lucian W. Pye, "The Appeal of Communism in Southeast Asia", in: William E. Daugherty and Morris Janowitz (eds.), **A Psychological Warfare Casebook**, Baltimore, 1968, 851-857
9. Riley Sunderland, **Antiguerrilla Intelligence in Malaya, 1948-1960**, Santa Monica, 1964, in: RG 472, Box 11, File no. 101141, 19-25
10. Riley Sunderland, **Winning the Hearts and Minds of the People: Malaya, 1948-1960**, Santa Monica, 1964, in: RG 472, Box 3, File no. 101031, 20-22
11. Waller, **The Evolution of Successful Counterinsurgency Operations in Malaya**, 64-65, 67
12. B. B. Goodall, **Revolutionary Warfare in South East Asia**, Johannesburg, 1966, 25
13. Sunderland, **Winning the Hearts and Minds of the People: Malaya, 1948-1960**, v
14. שם, עמ' 36-42
15. Susan L. Carruthers, **Winning Hearts and Minds – The British Government, the Media and Colonial Counter-insurgency 1944-1960**, London and New York, 1995, 87
16. Anthony Short, **The Communist Insurrection in Malaya, 1948-1960**, London, 1975, 156-157; James P. Ongkili, **Nation-**

